

ZAHRANIČNOOBCHODNÝ EFEKT VSTUPU SLOVENSKA DO COLNEJ ÚNIE EURÓPSKEJ ÚNIE

Richard OUTRATA, Michaela GAJDOŠOVÁ, Mothana Saleh OBADI, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Bratislava

1. Metodologický rámec hodnotenia

Integračné formy, ako zóna voľného obchodu a colná únia, vznikajú predovšetkým ako nástroje liberalizácie medzinárodných tokov tovarov a služieb, ktoré sa uplatňujú v podmienkach, kedy už dávno neplatia neoklasické podmienky dokonalnej konkurencie, vrátane podmienky neexistencie akýchkoľvek obmedzení medzinárodného pohybu tovarov.

Práve pri existencii tarifných a netarifných prekážok integračné procesy z teoretického hľadiska na jednej strane prispievajú k voľnému pohybu tovarov, na druhej strane môžu prekážky pohybu tovarov vytvárať.

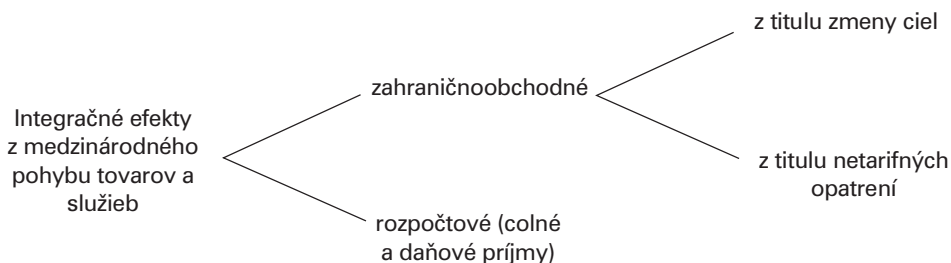
Jacob Viner, významný teoretik colnej únie a integrácie vôbec vyslovil v tomto smere ešte v 50. rokoch hypotézy, ktoré označil ako vytváranie obchodu (trade creation) a obmedzovanie obchodu (trade diversion). Vytváranie obchodu založil na prehĺbení špecializácie krajiny v závislosti na zdrojovo-cenových výhodách jednej či druhej partnerskej krajiny v obchode (posun pôvodu produktu z krajiny s nákladovo-cenovou vyššou úrovňou ku krajine s nižšou úrovňou). Naopak k obmedzovaniu obchodu podľa neho dochádza v dôsledku posunu pôvodu produktu zo zdrojovo a cenovo výhodnejšej nežľenskej krajiny k nevýhodnejšej členskej krajine.

Vinerova hypotéza o vytváraní a obmedzovaní obchodu vplyvom regionálnej integrácie krajín bola pochopiteľne formulovaná vo všeobecnej rovine. Jej aplikácia na odhad uvedených obchodných dôsledkov, ktorá je súčasne aj overením tejto hypotézy, je pre nedostupnosť potrebných údajov veľmi obtiažna a teda nie je v literatúre ani veľmi frekventovaná. Napriek tomu určité pokusy boli urobené.

Napr. Bela Balassa (1974) použil koncept *dôchodkovej elasticity dovozného doopytu ex post* (YEM), ktorý dáva do pomeru priemernú ročnú percentuálnu zmenu dovozov a priemernú ročnú zmenu hrubého domáceho produktu – obe v stálych cenách. Tento prístup aplikoval na Európske hospodárske spoločenstvo ako celok v období pred integráciou (1953 – 1959) a po integrácii (1959 – 1970). Podľa neho rast YEM pre dovozy z krajín EHS (interný dovoz) by indikoval vytvorenie obchodu. Naopak pokles YEM pre externé dovozy by indikoval obmedzenie obchodu. Takto Balassa zistil, že integrácia krajín v rámci EHS viedla k hrubému vytvoreniu obchodu (hodnota YEM za vnútorný dovoz vzrástla), zatiaľ čo k obmedzeniu obchodu nedošlo (hodnota YEM pre externé dovozy v porovnávanom období zostala nezmenená).

Tento Balassov prístup bol aplikovaný na zhodnotenie vplyvu integrácie ex post a za celú integrovanú jednotku (za všetky integrované štáty). Náš problém však je trochu iný: aký účinok bude mať integrácia prostredníctvom colnej únie na slovenskú ekonomiku, resp. v koho prospech (EÚ alebo SR) sa obchod vytvorí?

Problematika efektov integrácie v oblasti pohybu tovarov a služieb je pomerne široká a možno ju vymedziť v zásade týmito hlavnými oblasťami:

V tomto príspevku sa sústredíme iba na zahraničnoobchodné dopady integrácie Slovenskej republiky do colnej únie EÚ z titulu ciel. Skúmanie zahraničnoobchodného dopadu členstva v integračných formách EÚ vplyvom zmeny ciel sa rozkladá v podstate na tieto efekty:

- a) efekt, ktorý sa prejavil či prejaví v obchode s EÚ-15,
- b) efekt v obchode s tzv. nepreferenčnými tretími krajinami,
- c) efekt v obchode s preferenčnými tretími krajinami.

Použitie Vinerovej hypotézy na aproximáciu efektu zahraničného obchodu z titulu zmeny ciel v dôsledku integrácie SR do colnej únie vyžaduje nielen identifikáciu rozdielov v colnom zaťažení dovozov v EÚ a v SR pri vstupe do colnej únie, ale aj zistenie nákladovo-cenových relácií medzi obchodnými partnermi.

Pokiaľ ide o nákladovo-cenové relácie, je potrebné identifikovať *jednotkové domáce a zahranično-partnerské vývozné ceny* príslušných komodít, resp. ich skupín (tried podľa harmonizovaného colného sadzovníka).

Vzhľadom na to, že najmä jednotkové vývozné ceny tovarov zahraničných partnerských krajín (UP^F) sú ťažko priamo zo štatistiky získateľné, tieto boli aproximované ako jednotkové hodnoty dovozu do SR (UV_I^D) delené mierou dovozného cla SR ($1 + t$)_F. Jednotkové domáce vývozné ceny (UP^D) boli definované ako jednotkové hodnoty exportu do EÚ (UV_x^D). Teda:

$$UP^D = UV_x^D \quad (1)$$

$$UP^F = \frac{UV_I^D}{(1 + t)_F}, \quad (2)$$

pričom UP^F môže byť vyčíslené z EÚ ($UP^{EÚ}$), nepreferenčné tretie krajiny (UP^{NTC}) alebo preferenčné tretie krajiny (UP^{PTC}).

Pomer jednotkových vývozných cien domácich a zahraničných (CPR) ukazuje, v ktorej komoditnej skupine má ten-ktorý obchodný partner komparatívnu výhodu (koeficientný pomer CPR je < 1) a v ktorej môže dôjsť k špecializačným posunom (k Vinerovskému vytváraniu obchodu) v smere k partnerskej krajine s touto nákladovo-cenovou výhodou. Pritom koeficient CPR možno vyčísliť za všetky zahraničnoobchodné partnerské štáty (regióny), voči ktorým sa efekt skúma, t. j. voči EÚ ($CPR^{EÚ}$), nepreferenčným tretím krajinám (CPR^{NTC}) a preferenčným tretím krajinám (CPR^{PTC}), teda:

$$CPR^{EÚ, NTC, PTC} = \frac{UP^D}{UP^{EÚ, NTC, PTC}} \quad (3)$$

Vzťah (3) možno ďalej rozvinúť, ak chceme porovnávať jednotkové vývozné ceny jednotlivých regiónov, napr. EÚ a nepreferenčných tretích krajín, v tejto forme:

$$CPR^{NTC/EÚ} \frac{UP^{NTC}}{UP^{EÚ}}, \quad (4)$$

kde

$$UP^{NTC} \frac{UV_I^D}{(1 - t)_{NTC}} \quad (4.1)$$

$$UP^{EÚ} \frac{UV_I^D}{(1 - t)_{EÚ}} \quad (4.2)$$

2. Dopad colnej integrácie na obchod s Európskou úniou

Integračný proces prostredníctvom obchodu s EÚ sa začal vlastne už Európskou dohodou (tzv. Asociačnou dohodou), ktorou Európska únia so Slovenskom v roku 1991, resp. 1993 položila základy na vytvorenie zóny voľného obchodu. Podľa tejto dohody efekt integrácie sa mal prejavíť predovšetkým v obchode s priemyselnými (nepoľnohospodárskymi) výrobkami. Naopak, efekty z obchodu s poľnohospodárskymi komoditami možno očakávať až po vstupe do EÚ, resp. colnej únie EÚ.

Z vývoja zahraničného obchodu SR s EÚ do roku 2001, dokedy sa mala vytvoriť zóna voľného obchodu, možno usudzovať, že táto integračná forma priniesla pozitívne výsledky predovšetkým v dynamike zahraničného obchodu a vo zvýšení podielu SR na trhu EÚ (pozri tabuľku 1).

Tabuľka 1

Vývoj podielu EÚ na zahraničnom obchode SR (v %)

	1993	1998	2001	2002
Vývoz	29,7	55,7	59,9	60,5
Dovoz	27,9	50,1	49,8	50,3
Obrat	28,8	52,9	54,4	55,4

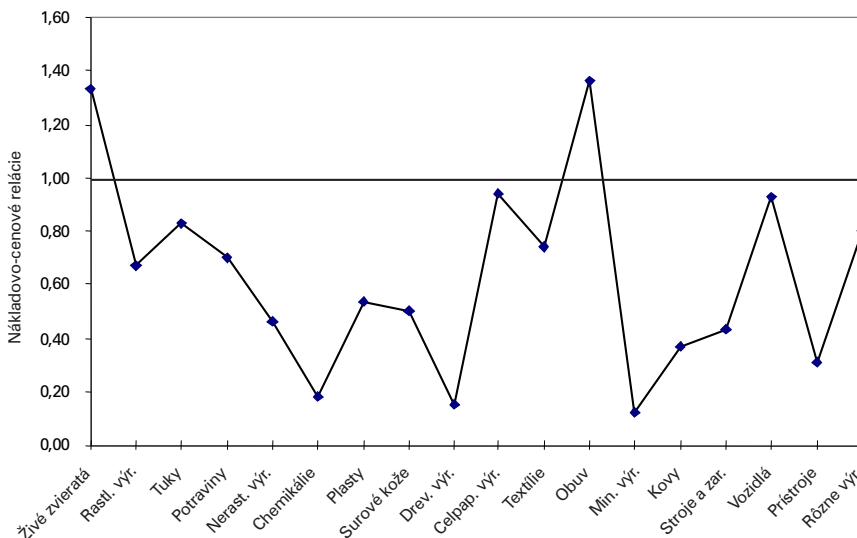
Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR, 1993 – 2002.

Pozitívny efekt v dynamike zahraničného obchodu SR s krajinami Európskej únie však ešte nemusí znamenať vytváranie obchodu vo Vinerovskom zmysle. To je síce nevyhnutná podmienka, ale tou postačujúcou podmienkou je existencia porovnateľnej nákladovo-cenovej výhody v prospech tej-ktorej obchodno-partnerskej integrujúcej sa strany. Treba povedať, že v období vytvárania zóny voľného obchodu táto výhoda bola u väčšiny komoditných tried colného sadzovníka (CS) na strane Slovenska (pozri graf 1).

Z grafu 1 je zrejmé, že v priebehu rokov 1996 – 2002 po odstránení ciel u nepoľnohospodárskych komodít prakticky až na nulu Slovensko vykazovalo vo väčšine sledovaných komoditných tried v priemere nižšiu nákladovo-cenovú úroveň ako bol priemer krajín EÚ ($CPR^{EÚ} < 1$). Táto skutočnosť však nevedla k prehĺbeniu interodvetvového obchodu medzi EÚ a SR, ako vo svojej hypotéze o vytváraní obcho-

Graf 1

Nákladovo-cenové relácie medzi SR a EÚ podľa komoditných tried CS (CPR^{EÚ} na základe priemeru rokov 1996 a 2002)

Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR, 1996, 2001, 2002; Trade Policy Review – Slovak Republic, 2001; Trade Policy Review – European Union, 2002; Colného sadzovníka SR, 2002 a Ministerstva financií SR, 2002.

du predpokladal Viner, ale u väčšiny komoditných tried CS bola zaznamenaná tendencia k *intraodvetvovému obchodu*.¹⁾

Intraodvetvový obchod je nový jav v medzinárodnom obchode, ktorý vysvetľujú niektoré alternatívne teórie medzinárodného obchodu, najmä Linderova teória produktovej diferenciácie (1961) a Vernonova teória výrobného cyklu (1966), a ktorý, zdá sa, sa už presadil aj v obchode medzi SR a EÚ. V tomto kontexte možno Vinerovu hypotézu doplniť a rozvinúť.

Presadzovanie sa tendencie k intraodvetvovému obchodu sa spravidla zakladá na *intraodvetvovej výrobnej špecializácii*, ktorá má formu tzv. *technologickej špecializácie* (súčiastkovej, komponentnej, zušľachťovacieho procesu). Práve tendencia k technologickej špecializácii bola rámcom, v ktorom sa Slovensko mohlo presadzovať na trhu EÚ v medzerách, kde dopyt môže byť uspokojený aj výrobkami s relatívne nižšou technologickou úrovňou a s nie celkom špičkovými

1) Tendencie k uvedeným dvom typom obchodu SR s EÚ – medziodvetvovému a intraodvetvovému – boli identifikované na základe zmeny Grubelovho-Lloydovho indexu (GLI) v referenčnom období 1993 – 2001. Keďžmena GLI v roku 2001 oproti roku 1993 (kedy Slovensko po rozdelení ČSFR znovu potvrdilo Asociačnú dohodu s EÚ), vyjadrená indexom, bola väčšia ako 100, naznačuje to tendenciu k intraodvetvovému obchodu a k technologickej špecializácii výroby. Naopak, ak tento index bol menší ako 100, bolo možné identifikovať tendenciu k interodvetvovému obchodu a k medziodvetvovej špecializácii výroby.

$$GLI_i = 1 \frac{X_i / X}{M_i / M} \frac{M_i / M}{X_i / X}$$

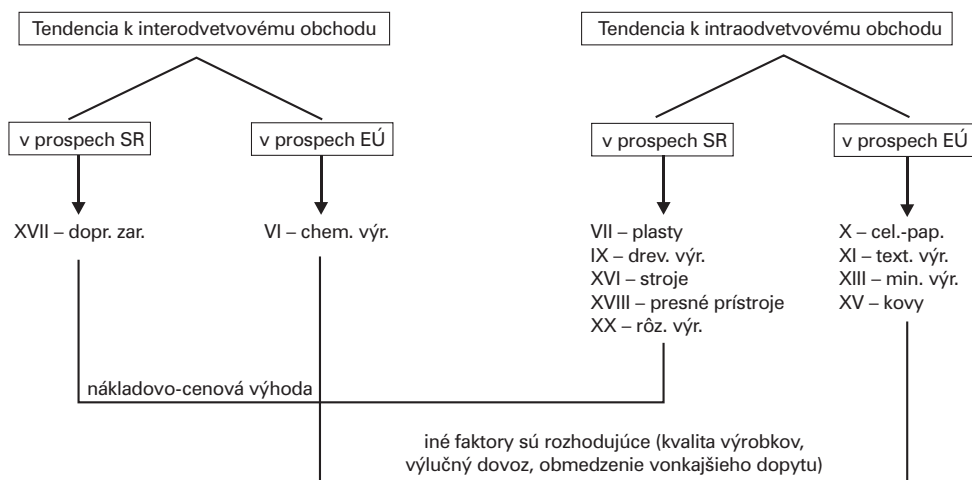
kde X_i/X – podiel vývozu i -teho odvetvia (triedy CS) na celkovom vývoze a M_i/M – podiel dovozu i -teho odvetvia (triedy CS) na celkovom dovoze.

kvalitatívnymi parametrami, čomu v podstate zodpovedajú identifikované nákladovo-cenové výhody.

Treba však poznamenať, že pri špecializačných posunoch v období zóny voľného obchodu s EÚ nie vždy rozhodovali len uvedené nákladovo-cenové výhody, ktoré znamenali vytváranie obchodu s EÚ v prospech SR. U mnohých komoditných tried došlo k vytváraniu obchodu s EÚ v prospech EÚ²⁾ vplyvom zrejme iných dôležitejších faktorov ako boli nákladovo-cenové výhody. Ide o také faktory, ako je dominancia kvality nad cenou, skutočnosť, že domáci dopyt možno uspokojiť iba dovozom, lebo domáca ekonomika výrobkov nevyrába (tzv. výlučný dovoz), ďalej obmedzený vonkajší dopyt a pod. Segmentáciu komoditných tried z hľadiska inter a intraodvetvového obchodu, rozlíšenia prospechu partnerských strán pri vytvorení obchodu a vplyvu nákladovo-cenovej výhody, resp. iných faktorov znázorňuje nasledujúce schéma.

Komoditná a obchodno-partnerská segmentácia vytvárania obchodu na úrovni tried colného sadzovníka v rokoch 1996 – 2001

Prameň: vlastné výpočty z údajov Štatistického úradu SR 1996, 2001, 2002.

V dôsledku zníženia dovozných ciel u nepoľnohospodárskych komodít počas vytvárania zóny voľného obchodu medzi EÚ a SR prakticky na nulu možno konštatovať, že pozitívny zahraničnoobchodný efekt z colnej integrácie si Slovensko u tejto skupiny komodít vlastne *už vyčerpalo* a že po vstupe do EÚ a colnej únie EÚ sa ďalší významnejší efekt z titulu ciel *neočakáva*.

Súčasne bude slabnúť aj vplyv nákladovo-cenových výhod a vytváranie obchodu v podmienkach bezcolného obchodu bude mať stále väčší základ v medzinárodnej technologickej špecializácii v rámci medzinárodného výrobného systému a bude teda tendovať k intraodvetvovému obchodu. To by malo viesť k rozvinutiu medzinárodnej technologickej kooperácie a subdodávateľského sys-

2) Kritériom vytvárania obchodu v prospech EÚ bol vyšší rast podielu EÚ na dovoze SR ako rast podielu EÚ na vývoze SR ($GS_x < GS_j$). Vytváranie obchodu v prospech SR bolo pri opačnom vzťahu rastu uvedených podielov ($GS_x > GS_j$).

tému, a to aj v rámci priamych zahraničných investícií, ktorých rozsah v prepočte na obyvateľa je na Slovensku zatiaľ relatívne nízky.

Pre odhad vytvárania obchodu po zrušení ciel na dovoz poľnohospodárskych komodít v rámci colnej únie EÚ obdobnú minulú skúsenosť ako u nepoľnohospodárskych výrobkov však nemáme. Napriek súčasnému vyššiemu colnému zaťaženiu v EÚ ako v SR sa ukazuje, že po odstránení ciel v obchode s poľnohospodárskymi komoditami budú nákladovo-cenové relácie hovoriť skôr v prospech EÚ ako SR, predovšetkým u živých zvierat a živočíšnych výrobkov a u rastlinných a živočíšnych tukov. Lepšiu pozíciu môžu mať rastlinné komodity a výrobky potravinárskeho priemyslu (vyplýva to aj z grafu 1).

Budúci efekt odstránenia ciel pri poľnohospodárskych komoditách zrejme ovplyvnia aj zmeny v priamych platbách a možnosti ich vyrovnania z národných rozpočtov a samozrejme očakávaná celková reforma Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ. Nezanedbateľný vplyv na vytváranie obchodu s poľnohospodárskymi komoditami v prospech SR bude mať pochopiteľne aj to, ako sa Slovensko vyrovná s porovnateľnou kvalitatívnou konkurencieschopnosťou.

3. Dôsledky prevzatia Spoločného colného sadzobníka Európskej únie na zahraničný obchod Slovenska

3. 1 Základná komparácia colného sadzobníka Európskej únie a Slovenska

Zahraničný obchod Slovenska po jeho vstupe do Európskej únie bude upravený zásadami Spoločnej obchodnej politiky EÚ.³⁾ Hoci je inštrumentárium tejto politiky veľmi bohaté, jej základným nástrojom, ktorý bude ovplyvňovať zahraničný obchod Slovenska po jeho vstupe do EÚ a jej colnej únie, je Spoločný colný sadzobník Európskej únie.

Aby sme mohli odhadnúť dopad vstupu Slovenska do colnej únie EÚ na zahraničný obchod, teda či dôjde k vytváraniu alebo k obmedzeniu obchodu, musíme najprv identifikovať a poznať, aké budú rozdiely v colných sadzbách EÚ a SR.⁴⁾

Z porovnania colného zaťaženia v SR a v EÚ v roku 2002 vyplýva, že celková priemerná úroveň colného zaťaženia dovozov do EÚ bola vyššia ako dovozov do SR: predstavovala 6,32 % v porovnaní s 5,75 % v SR.⁵⁾ Pritom EÚ zaťažovala dovoz poľnohospodárskych výrobkov v priemere vyšším clom (13,81 %) ako SR (10,17 %), a naopak priemyselné (nepoľnohospodárske) produkty nižšou priemernou sadzbou (3,82 % oproti SR 4,27 %). Rozdiely priemernej úrovne zmluvných colných sadzieb EÚ a SR v členení podľa tried colného sadzobníka znázorňuje graf 2.

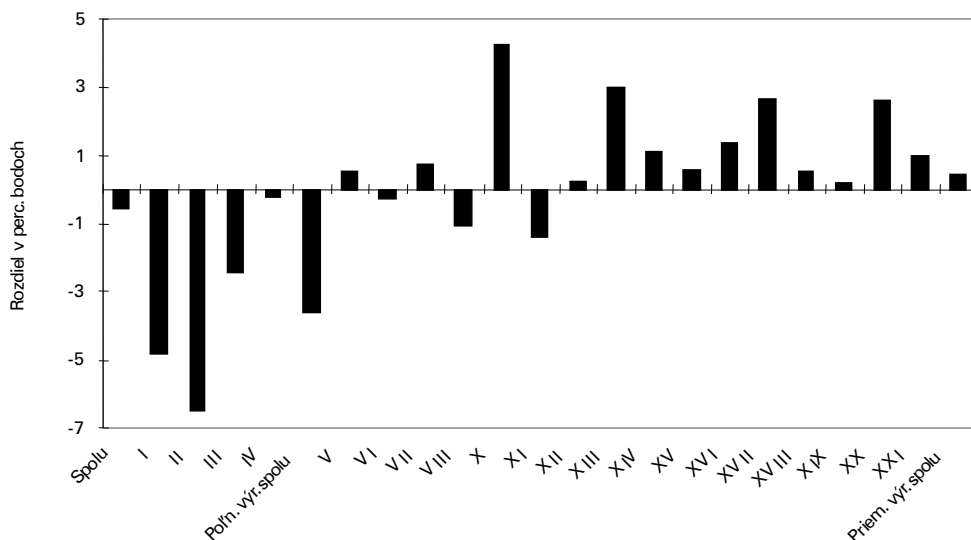
3) Spoločná obchodná politika Európskej únie, podľa vymedzenia v Zriaďovacej zmluve Európskeho spoločenstva z roku 1957, sa zakladá na jednotnom postupe členských štátov v oblasti úpravy colných sadzieb, uzatvárania dohôd s obchodnopolitickým obsahom, liberalizačných opatrení, obchodných ochranných opatrení a vývozejnej politiky.

4) Vzhľadom na značné množstvo položiek colného sadzobníka (više 10 tisíc) bola komparácia daných sadzieb SR a EÚ vykonaná na úrovni tried a kapitol colného sadzobníka a za rok 2002, za ktorý boli k dispozícii najnovšie známe potrebné údaje za SR aj EÚ.

5) Jednoduchý priemer colných sadzieb všetkých poľnohospodárskych a priemyselných výrobkov z priemerov ciel za kapitoly CS.

Graf 2

Rozdiely colných sadzieb SR oproti EÚ podľa tried CS v roku 2002

Legenda: I – Živé zvieratá, živočíšne výrobky; II – Rastlinné výrobky; III – Živočíšne a rastlinné tuky, oleje a vosky; IV – Výrobky potravinárskeho priemyslu, nápoje; tabak; V – Nerastné výrobky; VI – Výrobky chemického priemyslu a príbuzných priemyselných odvetví; VII – Plasty, kaučuk a výrobky z nich; VIII – Surové kože, kožky, usne, kožušiny a výrobky z nich; cestovné potreby; X – Buničina, celulóza, zberový papier, papier, lepenka a výrobky z nich; XI – Textilie a textilné výrobky; XII – Obuv, klobúky, dáždniky, slnečníky, biče, upravené perá, umelé kvetiny; XIII – Výrobky z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sfudy; keramika a sklo; XIV – Perly, drahokamy, drahé kovy, umelá bižutéria a mince; XV – Základné kovy a výrobky zo základných kovov; XVI – Stroje, prístroje, elektrické zariadenia, prístroje na záznam a reprodukciu obrazu a zvuku; XVII – Vozidlá, lietadlá, plavidlá a dopravné zariadenia; XVIII – Prístroje optické, fotografické, meracie, lekárske; hodiny a hodinky; hudobné nástroje; XIX – Zbrane a strelivo, ich časti a príslušenstvo; XX – Rôzne priemyselné výrobky; XXI – Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti.

Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR (1996 – 2002); Trade Policy Review – European Union, 2002; Colného sadzovníka SR, 2002.

Z grafu 2 je zrejmé, že vyššie priemerné dovozné clá uplatňuje EÚ oproti SR v podstate pri všetkých triedach *poľnohospodárskych produktov* (triedy I, II, III a IV CS). Naopak celkovo nižšie priemerné dovozné clá má EÚ oproti SR pri *priemyselných výrobkoch*.

Medzi výrobky s najvyšším colným zaťažením v EÚ ako aj na Slovensku patria najmä poľnohospodárske produkty živočíšneho pôvodu (trieda I). Ich dovozné clo predstavuje v EÚ v priemere 19,46 % a v SR 14,63 %. S výnimkou tovarov kapitoly 1 (živé zvieratá), ktorej dovozy podliehajú v EÚ nižším clám ako v SR (v SR v priemere 26 %, v EÚ 21 %), sú priemerné clá EÚ za jednotlivé kapitoly v tejto triede vyššie ako v SR. Najmarkantnejšie sú tieto rozdiely u mlieka a mliečnych výrobkov (kapitola 3) a u rýb (kapitola 2). Zatiaľ čo v SR sú dovozy mlieka a mliečnych výrobkov zaťažované priemerným zmluvným clom vo výške 21,2 %, v EÚ sú na uvedené výrobky aplikované clá až vo výške 38,4 %.

Polhospodárske produkty rastlinného pôvodu (trieda II) sú v EÚ takisto skupinou produktov s vyššími clami ako v SR. Zatiaľ čo v SR sa na ich dovozy aplikuje clo v priemere 4,2 %, v EÚ 10,7 %.

Najväčší rozdiel priemerných ciel v EÚ a v SR je v rámci triedy II u kapitoly 10

(obilie), a to až 35,9 percentuálneho bodu. Aj u kapitol 7 (zelenina), 8 (ovocie) a 11 (mlynské výrobky, slad, škroby) priemerné dovozné clá v EÚ prevyšujú clá v SR o 5 a viac percentuálnych bodov. Naopak, nižšie clá v EÚ ako v SR sú v danej triede iba u dvoch kapitol – 6 (živé rastliny a kvetinárske výrobky) a 12 (olejnaté semená a plody).

Priemerné dovozné colné sadzby v EÚ a v SR u výrobkov potravinárskeho priemyslu (trieda IV) sú veľmi blízke a pohybujú sa zhruba na úrovni 14 %. U výrobkov z mäsa a rýb, prípravkov z obilia a prípravkov zo zeleniny a z ovocia sú clá v EÚ oproti SR o 10, resp. 9 a 14 percentuálnych bodov vyššie. Naproti tomu colné sadzby na cukor sú v EÚ oproti SR nižšie takmer o 40 %. Nižšie dovozné clo v EÚ ako v SR je taktiež u nápojov a liehových tekutín, až o 31 percentuálnych bodov.

Z celkového počtu 17 tried priemyselných výrobkov iba u 3 tried má EÚ v porovnaní so Slovenskom priemerné clá vyššie. Sú to triedy VI (výrobky chemického priemyslu), VIII (surové kože, usne, kožušiny a výrobky z nich) a XI (textílie a textilné výrobky).

Pri celkovo vyššom colnom zaťažení dovozov komodít triedy VI v EÚ ako v SR sú tu zastúpené viaceré kapitoly, kde colné sadzby v EÚ sú výrazne nižšie ako v SR. Také sú napr. kapitoly 33 (silice, rezinoidy, kozmetické a toaletné prípravky) a 34 (mydlo, pracie prípravky, vosky) s rozdielom cla vo výške 40 % a 125 %. Naopak, výrazne vyššie colné zaťaženie v EÚ ako v SR je u kapitoly 31 (hnojivá) a 37 (fotografické a kinematografické výrobky), a to až o 70 %, resp. 100 %.

Nižšie dovozné clá má EÚ oproti SR predovšetkým v triedach X (buničina, celulóza, papier, lepenka a výrobky z nich), XIII (výrobky z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sľudy, keramika a sklo), XVII (vozidlá, lietadlá, plavidlá a dopravné zariadenia) a XX (rôzne priemyselné výrobky, okrem iných napr. nábytok, svetidlá, hračky či športové potreby). Zatiaľ čo u výrobkov triedy X je v SR priemerné dovozné clo 5,01 %, v EÚ je toto clo iba 0,73 %. Pokiaľ ide o triedy XIII, XVII a XX, priemerné colné sadzby sú v SR až 6,63 %, resp. 5,45 % a 5,26 %, zatiaľ čo v EÚ iba 3,6 %, resp. 2,77 % a 2,63 %. Detailnejšie porovnanie jednotlivých kapitol týchto tried ukazuje, že nižšie colné zaťaženie má EÚ v porovnaní s SR vo všetkých kapitolách uvedených tried.

Nižšie clá má EÚ oproti SR takisto v triede XV (základné kovy a výrobky zo základných kovov). Priemer colných sadzieb za túto triedu v EÚ je 2,51 %, v SR 3,08 %. Podstatne nižším clom je v EÚ oproti SR zaťažený dovoz železa a ocele a výrobkov z nich – v EÚ iba 1,1 %, resp. 2,2 %, v SR 4,39 %, resp. 5,65 %. Naopak, vyššie clo uplatňuje EÚ na dovozy hliníka a výrobkov z hliníka (kapitola 76) – v EÚ 6,3 %, v SR 4,34 %.

V ostatných triedach priemyselných komodít rozdiely v clách medzi EÚ a SR sú vcelku zanedbateľné.

Napriek tomu, že sadzby Spoločného colného sadzobníka EÚ sa každoročne menia, tieto zmeny nebyvajú príliš rozsiahle. Preto ani prípadné zmeny, ktoré ešte nastanú do vstupu Slovenska do Európskej únie, nemusia mať zásadnejší vplyv na závery, ktoré sa na základe nich v tomto hodnotení formulujú.

3. 2 Účinky prevzatia Spoločnej colnej tarify na dovozy z nepreferenčných tretích krajín

Spoločná colná tarifa EÚ na dovozy do Európskej únie z tretích krajín sa vo svojej nominálnej (nezníženej) forme uplatňuje vlastne iba voči nepreferenčným tretím krajinám.

Do skupiny nepreferenčných tretích krajín, voči ktorým EÚ uplatňuje clá na báze doložky najvyšších výhod (DNV), sú zaradené tieto krajiny: USA, Kanada, Ja-

ponsko, Kórejská republika, Singapur, Hongkong – Čína, Tchaj-wan, Austrália a Nový Zéland. Sú to v podstate krajiny, ktoré sú pre EÚ najväčšími konkurentmi.

Na základe porovnania zoznamu nepreferenčných krajín, na dovozy ktorých sa v EÚ a SR aplikujú zmluvné colné sadzby, možno povedať, že *rozdiely v tomto zozname prakticky neexistujú*. Inak povedané, Slovenská republika už v rámci colnej únie medzi SR a ČR uplatňovala zmluvné clá na báze DNV voči tým istým krajinám ako Európska únia. V dôsledku toho vytváranie či obmedzovanie obchodu SR s touto skupinou tretích krajín v dôsledku vstupu do colnej únie bude vlastne determinované iba rozdielmi v zmluvných clách na báze DNV medzi EÚ a SR.

Ak prijmem predpoklad, že výška cla nepriamoúmerne ovplyvňuje dovoz, potom vypočítaním hodnoty dovozu v danom roku colným indexom, vyjadrujúcim pomer cla v EÚ oproti SR, môžeme aproximovať prírastok či úbytok dovozu SR z týchto krajín (v našom prípade v úrovni dovozu v roku 2002) pri prijatí predpokladu, že miera exportu do týchto krajín v dôsledku nemennosti ich dovozných ciel sa nezmení. Podrobnejší prepočet je uvedený v tabuľke 2.

Tabuľka 2

Vplyv prevzatia Spoločnej colnej tarify EÚ na zmenu dovozu SR z nepreferenčných tretích krajín

Trieda	Clo			Vplyv cla na zmenu dovozu v úrovni r. 2002		UP^{NTC}	$UP^{EÚ}$	$CPR^{NTC/EÚ}$
	EÚ	SR	Colný index EÚ/SR	mil. Sk	% zmeny			
I	19,46	14,63	1,33	-34,1	-24,8	83,46	53,79	1,55
II	10,68	4,17	2,56	-150,2	-60,9	42,28	18,76	2,25
III	8,9	6,47	1,37	-0,7	-26,9	364,43	21,65	16,83
IV	14,34	14,11	1,01	-4,2	-1,0	101,98	20,29	5,03
V – XXI	3,8	4,3	0,89	+5 084,0	+12,4	435,86	264,38	1,65

Legenda: I – Živé zvieratá, živočíšne výrobky; II – Rastlinné výrobky; III – Živočíšne a rastlinné tuky, oleje a vosky; IV – Výrobky potravinárskeho priemyslu, nápoje; tabak; V – XXI – Priemyselné výrobky.

UP^{NTC} – jednotková vývozná cena nepreferenčných tretích krajín,

$UP^{EÚ}$ – jednotková vývozná cena EÚ,

$CPR^{NTC/EÚ}$ – koeficientný pomer jednotkových cien vývozu nepreferenčných krajín a EÚ.

Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR, 1996, 2001, 2002; Trade Policy Review, 2001, 2002; Colného sadzovníka SR, 2002.

Ako vyplýva z tabuľky 2, prevzatie colných sadzieb EÚ by mohlo viesť v priemere k *poklesu dovozu* komodít triedy II (rastlinné výrobky) a triedy I (živočíšne výrobky). Bol by to prípad *Vinerovho obmedzenia obchodu* s touto skupinou tretích krajín, avšak k strate výhodných nákladovo-cenových relácií, ako predpokladal Viner, by nedošlo. Tie sú totiž v porovnaní s EÚ nevýhodné (pozri ukazovateľ $CPR^{NTC/EÚ}$ v tabuľke 2).

Trocha iná situácia sa javí u väčšiny nepoľnohospodárskych (priemyselných) komodít. Vzhľadom na očakávané priemerné zníženie dovozných ciel podľa Spoločnej colnej tarify EÚ je možné u týchto komodít predpokladať *rast dovozu* Slovenska z nepreferenčných krajín, a to napriek tomu, že z hľadiska nákladovo-cenových relácií by dovoz z EÚ bol výhodnejší a efektívnejší. Aj tu však môžu rozhodovať iné faktory ako len nákladovo-cenové relácie.

Vo všeobecnosti, vychádzajúc z Vinerovho poňatia, rast dovozu z krajín mimo colnej únie EÚ by nemal byť v zmysle Vinerovej hypotézy považovaný za tvorbu obchodu pre integrujúcu sa krajinu (v našom prípade Slovensko). Ak dôsledne vychádzame z Vinerovho poňatia, kde kritériom vytvárania obchodu je efekt výhodnejších nákladovo-cenových relácií, potom nižšie jednotkové vývozné ceny v EÚ oproti nepreferenčným krajinám by mali viesť k posunu v špecializácii obchodu a výroby v prospech EÚ a teda z pohľadu Slovenska k tvorbe obchodu, k získaniu efektu blahobytu z obchodnej integrácie. V takomto prípade by bol rast dovozu z nepreferenčných krajín spochybnený.

Vidíme, že Vinerova hypotéza nie plne zodpovedá súčasnej realite v medzinárodnej ekonomike a že pri jej interpretácii vznikajú ďalšie možné alternatívy.

Keďže však podiel tejto skupiny krajín na celkových dovozoch SR predstavuje v súčasnosti len okolo 6,3 %, *nemalo by prevzatie Spoločného colného sadzovníka EÚ zásadnejšie ovplyvniť celkový zahraničný obchod SR.*

3. 3 Efekt prevzatia preferenčných režimov EÚ na zahraničný obchod SR

Preferenčné režimy sú inštitút, ktorý Viner do svojej hypotézy nezahrnul. Pre Vineru boli tretie krajiny z hľadiska colných sadzieb homogénne. V reálnom integračnom procese však vidíme, že tomu tak nie je, že existuje skupina tretích krajín, ktorým aj Slovensko bude musieť po začlenení do colnej únie EÚ a prevzatí Spoločnej obchodnej politiky určité colné výhody poskytovať. Teda namiesto Vinerovho predpokladu zvýšenia ciel sa voči tejto skupine krajín očakáva ich zníženie.

Európska únia aplikuje v zahraničnoobchodných vzťahoch s touto skupinou tretích krajín preferenčné clá jednak na zmluvnom základe – na báze uzatvorených preferenčných obchodných dohôd (napr. dohód o voľnom obchode), jednak na základe jednostranných autonómnych rozhodnutí EÚ. Preferenčné clá na zmluvnom základe sa poskytujú najmä krajinám Afriky, Karibiku a Pacifiku (tzv. krajinám ACP), krajinám Stredomoria, krajinám Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO) či krajinám strednej a východnej Európy (SVE). Na autonómnom základe EÚ aplikuje preferenčné clá iba v rámci jedného režimu, tzv. Všeobecného systému preferencií (GSP – General Preference System). Kľúčovými preferenčnými režimami, ktoré Slovenská republika prevezme z EÚ, bude režim GSP a ACP.

Európska únia poskytuje v rámci GSP a ACP colné preferencie asi 176 krajinám, z ktorých 58 je zaradených do skupiny najmenej rozvinutých krajín (viď Trade Policy Review–EÚ, 2002). Slovenská republika po vstupe do EÚ a colnej únie EÚ a po prevzatí preferenčných režimov GSP a ACP *bude musieť poskytovať tieto colné preferencie väčšiemu počtu krajín (asi o 31 krajín viac)*, prípadne aj nižšie clá.

Vzhľadom na to, že údaje o úrovni preferenčných ciel v preferenčných režimoch nie je prakticky možné pre značnú diferencovanosť a nedostupnosť príslušných zmlúv identifikovať, zhodnotenie vplyvu prevzatia preferenčných režimov EÚ na zahraničný obchod SR sa obmedzilo *iba na vplyv rozdielov v zozname krajín* zahrnutých do preferenčných režimov EÚ a SR. Tento vplyv je vyjadrený rozdielmi v objeme dovozu, vývozu a obchodného salda na úrovni ich hodnoty v roku 2002 (viď tabuľka 3).

Keďže väčšina krajín GSP SR v súčasnosti nedosahuje stanovené dovozné limity, prevzatie režimu GSP EÚ by nemalo mať väčšie dôsledky na zahraničný obchod SR. Výnimku tvorí Rusko, Čína, Ukrajina, Brazília, Indonézia, Malajzia a Thajsko, ktoré tieto limity dosahujú. V dôsledku odstránenia uvedených limitov a zníženia ciel po vstupe do EÚ by tieto krajiny mohli vývoz do SR zvýšiť (dovoz z týchto kra-

Tabuľka 3

Zahraničnoobchodný efekt prevzatia preferenčných režimov (v mil. Sk)

Režim	Preferenčné krajiny EÚ			Preferenčné krajiny SR		
	Vývoz	Dovoz	Saldo	Vývoz	Dovoz	Saldo
GSP a ACP	28 474	138 741	-110 267	30 592	139 567	-108 975
Ďalšie preferencie na zmluvnej báze	15 022	7 549	+7 473	11 833	6 066	+5 767
Spolu	43 496	146 290	-102 794	42 425	145 633	-103 208

Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR, 2002.

jín do SR predstavoval v roku 2002 okolo 17 % celkového dovozu SR), čo by mohlo vytvárať tlak na zvýšenie deficitu obchodnej bilancie SR.

Celkový zahraničnoobchodný efekt prechodu SR na preferenčné režimy GSP a ACP v úrovni objemov roku 2002 za všetky zahrnuté krajiny možno z titulu rozdielov v zozname preferenčných krajín aproximovať ako mierny pokles dovozu (0,5 %) a vývozu (6,9 %) a teda zvýšenie obchodného deficitu (o 1,2 %). Absolútne vyjadrenie tohto vplyvu je uvedené v tabuľke 3.

Pokiaľ ide o *ďalšie preferenčné clá na zmluvnom základe* voči niektorým pridruženým a stredomorským krajinám, Slovenská republika bude musieť v rámci prevzatia Spoločnej obchodnej politiky EÚ takisto *rozšíriť* poskytovanie tohto typu preferencií asi o 13 krajín.

Z tabuľky 3 je zrejmé, že na rozdiel od krajín s preferenčnými režimami GSP a ACP by v obchode s krajinami, ktorým sa poskytujú *ďalšie preferenčné clá* na zmluvnej báze, malo dôjsť k *zvýšeniu* dovozu (asi o 20 %). To by znamenalo, že celkovým efektom prevzatia všetkých preferenčných režimov EÚ by malo byť iba mierne zvýšenie dovozu (cca o 0,3 %).

Za predpokladu, že priemerná úroveň preferenčných ciel v rámci režimov EÚ bude nižšia ako terajšia úroveň slovenských ciel voči týmto krajinám, čo je predpoklad dosť reálny, avšak nezodpovedajúci Vinerovej hypotéze (Viner predpokladal rast ciel voči tretím krajinám zo strany integrovaného celku), potom možno aj z tohto titulu očakávať *rast dovozu* z tejto skupiny tretích krajín.

K Vinerovskému vytváraniu obchodu (s následným prínosom pre blahobyt krajiny) by mohlo dôjsť v situácii, kedy by došlo k odklonu (zníženiu) dovozu z týchto krajín v prospech dovozu z EÚ v dôsledku výhodnejšej nákladovo-cenovej relácie EÚ oproti preferenčným krajinám (pozri tabuľku 4). To by mohlo nastať najmä u rastlinných výrobkov, živočíšnych a rastlinných tukov a výrobkov potravinárskeho priemyslu.

U nepoľnohospodárskych výrobkov by z titulu výhodnejších nákladovo-cenových relácií (pozri tabuľku 4) mohlo dôjsť k ešte väčšiemu presunu dovozu z EÚ na dovoz z týchto krajín a tento rast dovozu by sa mohol Vinerovsky interpretovať ako vytváranie obchodu. V obidvoch prípadoch by to boli zvláštne prípady Vinerovského vytvárania obchodu, prípady, kedy napriek zníženiu dovozných ciel (v preferenčných režimoch) silne pôsobia rozdiely nákladovo-cenových úrovní. Pravda, tieto závery platia potiaľ, pokiaľ o posunoch v medzinárodnej špecializácii obchodu a výroby budú rozhodovať nákladovo-cenové relácie.

Tabuľka 4
Jednotkové vývozné ceny v roku 2002

Trieda CS	UP^{PTC}	UP^{EU}
I – Živé zvieratá, živočíšne výrobky	48,22	53,79
II – Rastlinné výrobky	20,77	18,76
III – Živočíšne a rastlinné tuky, oleje a vosky	23,25	21,65
IV – Výrobky potravinárskeho priemyslu, nápoje tabak	31,77	20,29
V–XXI – Priemyselné výrobky	17,35	264,38

Prameň: vlastné výpočty na základe údajov Štatistického úradu SR, 2002.

*

Na základe vykonanej analýzy možno konštatovať, že *celkový prínos doterajšej integrácie SR do EÚ v oblasti pohybu tovarov sa ukazuje ako jednoznačne pozitívny*. Možno tu hovoriť o Vinerovskom vytváraní obchodu. Hlavnú zásluhu na tom má odstránenie tarifných prekážok obchodu ešte v rokoch 1993 – 2001 v zmysle Európskej dohody, čím sa spolu s využitím výhodných nákladovo-cenových relácií alebo iných faktorov otvoril priestor pre „tvorbu obchodu“ – o niečo väčší na strane vývozu SR do EÚ ako EÚ do SR. Pokiaľ možno hovorí o Vinerovskom posune v špecializácii obchodu v dôsledku odstránenia ciel, tento sa uskutočnil prevažne v tendencii k intraodvetvovému obchodu, čo naznačuje aj prehlbovanie vnútroodvetvovej technologickej špecializácie. Slovensko teda využilo svoje nákladovo-cenové výhody aj v technologickej špecializácii, čo mu umožnilo úspešne zapíňať medzery na vyspelejších trhoch EÚ práve aj alebo zatiaľ predovšetkým výrobkami priemerne nižších technológií.

Zatiaľ čo v obchode s EÚ u nepoľnohospodárskych komodít sa efekt z titulu odstránenia ciel už v podstate vyčerpal, u poľnohospodárskych komodít vytváranie obchodu po vstupe do EÚ možno očakávať skôr prevažne v prospech EÚ.

Aplikácia Spoločnej colnej tarify voči nepreferenčným tretím krajinám by mala z pohľadu Slovenska viesť k poklesu dovozu z týchto krajín u poľnohospodárskych komodít a k jeho nárastu u nepoľnohospodárskych (priemyselných) výrobkov. V prvom prípade možno hovoriť o Vinerovskom obmedzovaní obchodu, v druhom prípade v dôsledku výhodnejších vývozných cien EÚ o potenciálnom Vinerovskom vytváraní obchodu.

V obchode s preferenčnými krajinami by malo dôjsť v dôsledku zníženia preferenčných ciel k zvýšeniu dovozu – tak u poľnohospodárskych ako aj u nepoľnohospodárskych komodít. Pokiaľ zmenené preferenčné clá neznižia nákladovo-cenovú nevýhodu týchto krajín voči EÚ (najmä u poľnohospodárskych komoditných tried II – IV), možno očakávať v obchode s týmito krajinami celkove pozitívny prínos prevzatia Spoločnej colnej tarify – Vinerovskú tvorbu obchodu.

Analýza ukázala, že Vinerova hypotéza o vplyve integrácie na zisky zo zahraničného obchodu môže mať v podmienkach nedokonalkej konkurencie a nových trendov medzinárodnej konkurenčnej schopnosti širšiu interpretáciu. Mala by byť rozšírená o rozlíšenie generovania ziskov podľa interodvetvového a intraodvetvového obchodu a o zahrnutie moderných faktorov medzinárodnej špecializácie obchodu a výroby. Rovnako je potrebné doplniť Vinerovu hypotézu o predpoklad heterogenity colných sadzieb a režimov voči tzv. tretím krajinám integračného zoskupenia a o problém protirečivosti vplyvu rozdielných nákladovo či

zdrojovo-cenových relácií medzi integrujúcim sa partnerom a obchodným partnerom mimo colnej únie na jednej strane a obchodných dôsledkov zmeny cieľ na strane druhej.

Získané výsledky a nastolené otvorené problémy sú však výzvou pre ďalší teoretický a aplikačno-empirický výskum.

Literatúra

Balassa, B.: *Teorie ekonomické integrace*. Praha, Svoboda 1966.

Balassa, B.: Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market. An Appraisal of the Evidence. *The Manchester School of Economic Studies*, 1974, s. 63-135.

Colný sadzobník Slovenskej republiky. Nariadenie vlády SR č. 598/2001 Z. z.

Gajdošová, M.: Slovak Trade Policy after Accession to the European Union. In: Giusti, S., Tajoli, L.: *Convergence in the Enlarged European Union*. Milan, ISPI 2003, s. 65-84.

Linder, S. B.: *An Essay on Trade and Transformation*. New York, John Wiley & Sons 1961.

Ministerstvo financií Slovenskej republiky: Finančný spravodaj, 2002, č. 4.

OECD: The European Union's Trade Policies and their Economic Effects. Paris, OECD 2000.

Outrata, R. a kol.: *Ekonomické a sociálne súvislosti vstupu SR do EÚ: prínosy a riziká* (2. vydanie). Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV 2002.

ŠÚ: Zahraničný obchod. Účelové zostavy. Bratislava, Štatistický úrad SR 1996, 2001, 2002.

Trade Policy Review – Slovak Republic. Geneva, WTO 2001.

Trade Policy Review – European Union. Geneva, WTO 2002.

Vernon, R.: International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 1966, s. 190-207.

Viner, J.: The Customs Union Issue. In: Appleyard, D. R., Field, A. Jr.: *International Economics*. Homewood/Boston, Irwin R. 1992, s. 440-449.

FOREIGN TRADE EFFECT OF SLOVAKIA ACCESSION TO THE EU CUSTOM UNION

Richard OUTRATA, Michaela GAJDOŠOVÁ, Mothana Saleh OBADI, Institute of Slovak and World Economy, Slovak Academy of Sciences, Šancová 56, 811 05 – Bratislava, Slovak Republic (e-mail: richard.outrata@savba.sk; michaela.gajdosova@savba.sk; ekonbadi@savba.sk).

Abstract:

The paper deals with some aspects of foreign trade impact of EU's custom union accession of Slovakia. It issues from the Jacob Viner's hypothesis on trade creation and trade diversion, and proves this hypothesis through chosen instrumentarium. Analysis leads to conclusion that due to gradual removing of tariff trade barriers mainly of non-agricultural commodities in the framework of free trade area can lead not only to tendency of inter-industry, as Viner assumed, but still in more extent towards intra-industry trade tendency based on international technological specialization. This was the Slovakia's case. After the EU accession it is expected trade creation with non-preferential third countries in non-agricultural commodities and with trade diversion in agricultural commodities. Jacob Viner's hypothesis should be completed and wider interpreted.

Keywords: trade creation, trade diversion, inter and intra-industry trade, unit cost and price advantages, international trade specialization, non preferential and preferential third countries

JEL Classification: F15, F17